

ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ВОЛОДИМИРА ГНАТЮКА

НАВОЛЬСЬКА ГАЛИНА ІВАНІВНА

УДК 271.5 : 37 (09) (477) «17/18»

**ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРДЕНУ ЄЗУЇТІВ В УКРАЇНІ
(XVII – ПЕРША ПОЛОВИНА XVIII СТ.)**

13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки

Автореферат

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Дисертацією є рукопис.
Роботу виконано в Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор
ВИХРУЩ Анатолій Володимирович,
завідувач кафедри психологічних і
педагогічних дисциплін
Тернопільського національного
економічного університету.

Офіційні опоненти: доктор педагогічних наук, професор
ЗАВГОРОДНЯ Тетяна Костянтинівна,
завідувач кафедри педагогіки
імені Б. Ступарика Прикарпатського
національного університету імені Василя Стефаника;

кандидат педагогічних наук, доцент
ГЕРЦЮК Дмитро Дмитрович,
завідувач кафедри загальної та соціальної педагогіки Львівського
національного університету імені Івана Франка.

Захист відбудеться 21 червня 2011 року о 12.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 58.053.01 у Тернопільському національному педагогічному університеті імені Володимира Гнатюка (зала засідань, вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027).

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027).

Автореферат розісланий 20 травня 2011 року.

В. о. вченого секретаря
спеціалізованої вченої ради

Поліщук Ю. Й.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність дослідження. Демократизація суспільства, розвиток історико-педагогічної науки в Україні створюють сприятливі передумови для об'єктивного висвітлення питань, які впродовж багатьох років не розглядалися або оцінювалися на основі певних ідеологічних засад. Генеза шкільництва, освітніх інновацій в історії розвитку вітчизняної педагогіки супроводжувалася протистоянням, пошуком оптимальних рішень та компромісів. У минулому накопичений цінний досвід вирішення суперечливих проблем, який необхідно відновити як джерело для досягнення порозуміння між прихильниками різних шляхів подальшої розбудови вітчизняної освітньої галузі, недопущення повторення здійснених помилок у майбутньому. Комплексне вивчення проблеми дасть змогу творчо оцінити позитивні елементи навчально-виховного процесу, обґрунтувати способи вирішення актуальних питань педагогічної науки і практики.

Однією з педагогічних систем, що розвивалася в умовах складної суспільно-політичної ситуації, протистояння між релігійними конфесіями і донині спричиняє неоднозначні судження фахівців, яка накопичила як цінні ідеї та здобутки, так і недоліки, є освітня діяльність ордену єзуїтів, що діяв на українських землях у XVII–XVIII ст.

Тривалий час, особливо в радянський період, діяльність ордену та єзуїтських шкіл засуджували і піддавали нищівній критиці. Ідеологія суспільства не давала змоги вченим бути об'єктивними. Погоджуючись із тим, що католицьке виховання переслідувало власні цілі, необхідно визнати, що єзуїтські навчальні заклади відіграли вагомую роль у здобутті освіти молодими людьми, підготовці талановитих юнаків до вступу в європейські університети, поширенні освітніх інновацій у національних школах, розвитку педагогічної думки, і з огляду на це вони вартують вивчення. Про важливу роль єзуїтської освіти в історії держави свідчить той факт, що її здобули Б. Хмельницький, П. Могила, Ф. Прокопович, І. Мазепа, П. Орлик та інші відомі політичні й культурні діячі України. Поглиблене вивчення навчальних дисциплін, театралізація у вихованні, методи змагальності в навчанні – це далеко не повний перелік тих нововведень, які успішно запозичували у єзуїтських шкіл різноманітні заклади освіти.

Діяльність ордену єзуїтів, зважаючи на його вагомую роль в історії людства, привертала увагу багатьох українських та зарубіжних учених. Наприклад, С. Беднарський, Р. Даровський, Б. Натонський, Л. Пехнік, Я. Поплятек висвітлили стан та розвиток єзуїтського шкільництва Речі Посполитої. Польський історик Л. Гжебень із групою науковців уклав енциклопедію діяльності ордену на польських та литовських землях XVI–XX ст. Спеціальні дослідження історико-педагогічного напрямку проводили самі єзуїти, зокрема Дж. Донох'ю, В. Думінуко, Г. Кодіна, Дж. Маллей, Дж. Падберг, А. Фаррелл та інші.

Шкільництво XVII–XVIII ст., тобто періоду генези єзуїтських навчальних закладів,

відображено у працях М. Барни, О. Велемця, Д. Герцюка, Т. Джаман, Т. Завгородньої, Т. Кочубей, І. Курляк, Б. Мітюрова, Л. Соколовської, В. Стинської, Б. Ступарика, М. Чепіль.

Окремі аспекти єзуїтського виховання висвітлювали Б. Год, Є. Жарський, В. Кравець, М. Левківський, О. Любар, П. Мазур, Е. Мединський, Б. Сірополко, М. Стельмахович, Н. Стороженко, Д. Федоренко.

Праці М. Євтуха, О. Сухомлинської, М. Ярмаченка уможливають визначення методологічних і методичних підходів до вивчення педагогічних аспектів, здійснення історико-педагогічного аналізу та прогнозування перспектив розвитку освіти.

Наукові розвідки А. Погрібного, Т. Тхоржевської, Ю. Щербяка сприяють розумінню суті виховання на основі християнських духовних цінностей.

Проте цілісного дослідження педагогічної діяльності ордену єзуїтів не виявлено. Не опрацьовано питання про зміст, методи та форми навчання в школах ордену, однобоко висвітлено проблему виховання молоді. Фактично не розглянуто питання підготовки педагогічних кадрів, не розкрито їхній внесок у справу розвитку гуманістичного напрямку освіти. Лише частково означено вплив єзуїтської освітньої системи на формування педагогічної думки. Не досліджено і діяльність ордену єзуїтів на сучасному етапі.

Дослідження спрямоване на розв'язання низки суперечностей. Передусім між: необхідністю формування сучасної моделі навчально-виховного процесу, що детермінується новими соціально-економічними умовами, та недостатньою ретроспективною оцінкою закономірностей його розвитку; моральним вихованням молоді у єзуїтських навчальних закладах та негативними тенденціями релігійного протистояння; прагненням до духовного виховання молоді і використанням гармонійного поєднання надбань національної та європейської культур.

Отже, відсутність комплексного дослідження педагогічної діяльності єзуїтських шкіл, його актуальність для реформування сучасної освітньої галузі, можливість розв'язання суперечливих проблем генези нинішнього шкільництва зумовили вибір теми дослідження: **«Педагогічна діяльність ордену єзуїтів в Україні (XVII – перша половина XVIII ст.)»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційну роботу виконано відповідно до тематичного плану науково-дослідної роботи кафедри педагогічної майстерності та освітніх технологій Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка «Теоретико-методичні засади освітніх технологій та їх впровадження у навчальні заклади різного рівня акредитації» (державний реєстраційний № 0107U002394); тему дисертаційного дослідження затверджено вченою радою Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (протокол № 5 від 22 лютого 2005 року) та узгоджено в бюро Ради з координації наукових досліджень у галузі педагогіки та психології в Україні (протокол № 7 від 27 вересня 2005 року).

Мета дослідження – на основі аналізу генези педагогічної діяльності єзуїтів в Україні з'ясувати особливості змісту та організації навчально-виховного процесу в школах ордену та визначити можливості творчого використання позитивних ідей у сучасних умовах.

Реалізація зазначеної проблеми передбачає розв'язання таких основних **завдань**:

1. Визначити передумови виникнення ордену та виокремити періоди і тенденції розвитку єзуїтської освіти.
2. Охарактеризувати зміст діяльності навчальних закладів ордену єзуїтів на українських землях.
3. Дослідити структуру й особливості організації навчально-виховного процесу в єзуїтських освітніх закладах.
4. З'ясувати можливості творчого використання педагогічних ідей ордену в сучасній педагогічній теорії та практиці.

Об'єкт дослідження – теорія і практика єзуїтської освіти.

Предмет дослідження – зміст та організація навчально-виховного процесу в єзуїтських освітніх закладах упродовж XVII–XVIII ст. в Україні.

Хронологічні межі дослідження. Дослідження охоплює період XVII – першу половину XVIII ст. *Нижня хронологічна межа* (XVII ст.) зумовлена суспільно-політичними змінами і виданням головного документа «Ratio studiorum et institutiones scholasticae Societatis Jesu», який визначав освітню доктрину ордену єзуїтів, та виникненням їхніх навчальних закладів на українських землях (Львів, Луцьк). *Верхня межа* обумовлена поступовим згортанням діяльності ордену єзуїтів і його заборонаю та передачею управління єзуїтськими навчальними закладами під юрисдикцію державних органів влади.

Джерельною базою слугували фонди Центрального державного історичного архіву України в місті Львові (Ф. 52 – «Магістрат міста Львова»; Ф. 132 – «Переписка громадських, політичних та церковних діячів»; Ф. 140 – «Документи про католицькі монастирі, костьоли та окремі парафії на території Польщі, України, Білорусії і Литви»); рукописи, які зібрані у фонді «Jesuitica» і зберігаються в науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка у відділі рукописних, стародрукованих та рідкісних книг імені Ф. П. Максименка.

Під час роботи над дисертаційним дослідженням використано такі опубліковані джерела: оригінальні твори видатних педагогів, старовинні книги навчального характеру, пам'ятки філософської, богословської та історичної літератури зазначеного періоду, дослідження видатних українських та зарубіжних істориків-педагогів різних часів, окремі монографії, дисертації, автореферати, статті, що стосуються питань теми дисертаційного дослідження, які зберігаються у фондах Національної бібліотеки України імені В. Вернадського в м. Києві, Державної науково-педагогічної бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, Львівської наукової бібліотеки імені

В. Стефаніка НАН України, наукової бібліотеки Львівського національного університету імені І. Франка, бібліотеки Католицького університету у Львові, бібліотеки Люблінського католицького університету Яна Павла II, бібліотеки університету Марії Кюрі-Склодовської в Любліні.

Методологічну основу дослідження становлять положення про діалектичний взаємозв'язок явищ природи й суспільства та необхідність їх вивчення у конкретно-історичних умовах; методологічні принципи відбору знань і методів розвитку освітніх систем; принцип єдності логічного та історичного, цілісного вивчення історико-педагогічного явища; наукові засади синергетичного, системного, структурно-функціонального, комунікативного підходів; головні положення педагогічної та психологічної теорії щодо формування особистості з урахуванням індивідуальних особливостей у навчальній та виховній діяльності; положення про ідею гуманізації та демократизації навчання і виховання; культурологічний та аксіологічний підходи, що дають змогу розглядати освіту як складову європейської культури.

Теоретичною основою роботи є принципи і закономірності педагогічного процесу, взаємозв'язок і взаємозалежність педагогічних явищ, роль процесу виховання у формуванні особистості; концепції розвитку освітніх систем (А. Алексюк, С. Гончаренко, Т. Завгородня, І. Зязюн, В. Лапчинська, І. Підласий та ін.); теоретичні засади організації навчального процесу у шкільних закладах освіти (Л. Занков, В. Лозова, О. Савченко та ін.); ідеї, що утверджують пріоритет духовних цінностей у виховному процесі (І. Бех, Б. Братусь, О. Вишневський, В. Зінченко); принципи формування особистості педагога (Г. Балл, С. Сисоєва).

Для виконання завдань дисертаційної роботи були використані такі **методи наукового дослідження**: *пошуково-бібліографічний*, що передбачав систематизацію та класифікацію філософської, психолого-педагогічної, методичної літератури, вивчення бібліотечних фондів, каталогів, описів, бібліографічних видань періодичної преси з означеної проблеми; *теоретичний аналіз, синтез, систематизація та класифікація матеріалів, документів*; *контент-аналіз* – трансформація в кількісні показники текстової інформації з наступною її статичною обробкою; *історико-хронологічний*, який дав змогу дослідити динаміку змін системи шкільництва в часовій послідовності; *порівняльно-зіставний аналіз* нормативно-методичної документації, статистичних даних, звітів навчальних закладів, архівних документів і матеріалів; *аналітично-інтерпретаційний* – із метою вивчення українських та зарубіжних науково-педагогічних джерел, *екстраполяційний* (підсумовування, узагальнення висновків, одержаних у результаті аналізу джерельної бази).

Наукова новизна і теоретичне значення дисертаційної роботи полягають у тому, що *вперше досліджено* генезу педагогічної діяльності ордену єзуїтів в Україні (XVII – перша половина XVIII ст.) та визначено основні періоди і тенденції її розвитку: становлення єзуїтської освіти на українських землях (1600–1648 рр.); корекція освітньої політики ордену єзуїтів у нових історичних умовах (1648–1686 рр.); удосконалення навчальних програм (введення нових шкільних

предметів, зокрема історії, математики, німецької та французької мов) (1686–1773 pp.); з'ясовано особливості змісту та організації навчально-виховного процесу (розвиток розумових здібностей під час вивчення предметів гуманітарного циклу; забезпечення ґрунтовності знань за допомогою повторення вивченого; опанування класичними мовами; формування безперервної освіти; використання ігрових методик, групових та індивідуальних форм навчання; реалізація різних напрямів виховання: морального, релігійного, розумового, естетичного, фізичного, громадянського, трудового; ступенева підготовка педагогічних кадрів); *охарактеризовано* структуру навчально-виховного процесу в освітніх закладах ордену, основними складовими якої є цільовий, змістовий, процесуальний, результативний компоненти.

Введено в науковий обіг нові історико-педагогічні факти, що базуються на джерелах, виданих орденом єзуїтів, й архівних матеріалах (Ф. 52, 132, 140; рукописи фонду «Jesuitica» (акти колегій); плани єзуїтських шкіл).

Подальшого розвитку набули підходи щодо можливостей творчого використання ідей позитивного досвіду в сучасному педагогічному процесі (методи навчання іноземних мов та літератури, методи стимулювання та активізації навчальної діяльності учнів: змагання, диспути, дискусії, діяльність «академій», способи вивчення особистості учня та врахування його навчальних можливостей).

Практичне значення дослідження. Основні положення та висновки дисертації можуть бути використані під час написання підручників і посібників з історії педагогіки, розробки нових технологій навчання, для проведення практичних занять з історії педагогіки, спецкурсів та спецсемінарів із зазначених проблем у вищих навчальних закладах різних рівнів акредитації; при укладанні методичних рекомендацій до курсу «Латинська мова» для класичних гімназій.

Одержані результати дослідження впроваджено в навчальний процес Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (довідка № 920 – 33/03 від 17. 09. 2010 р.), Мелітопольського державного педагогічного університету імені Б. Хмельницького (довідка № 06/3124 від 12. 10. 2010 р.), Житомирського державного університету імені Івана Франка (довідка № 567 від 06. 12. 2010 р.), Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка (довідка № 6396 /01 – 37 / 19 від 16. 12. 2010 р.).

Апробація результатів дослідження здійснювалася в доповідях та повідомленнях на наукових конференціях, зокрема на чотирьох міжнародних: «Соціокультурні аспекти навчання іноземних мов» (Тернопіль, 2004); «Наука та практика – 2007» (Полтава, 2007), «Научные исследования и их практическое применение. Современное состояние и пути развития'2008» (Одеса, 2008), «Современные проблемы и пути их решения в науке, транспорте, производстве и образовании'2009» (Одеса, 2009) конференціях; на II Міжнародному конгресі «Українська освіта у світовому часопросторі» (Київ, 2007), на семінарах, засіданнях кафедри педагогіки та на щорічних

звітних викладацько-професорських конференціях Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка (2004 – 2010 рр.).

Публікації. Основні теоретичні положення і висновки дослідження відображено в 11 одноосібних публікаціях автора, зокрема, з них 6 – статті в наукових фахових виданнях, 5 – матеріали доповідей на конференціях.

Структура дисертації. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел – 299 найменувань (із них 157 – іноземною мовою). Загальний обсяг дисертації становить 231 сторінка, із них 183 сторінки основного тексту. Дисертація містить 10 додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет, методи та джерельну базу дослідження, сформульовано положення, які становлять наукову новизну, теоретичне і практичне значення роботи, подано відомості про апробацію і впровадження основних положень дисертації.

У **першому розділі** – «Педагогічна діяльність єзуїтів у контексті європейських традицій епохи Просвітництва» – вивчено ступінь досліджуваності проблеми у світовій та українській педагогіці; з'ясовано передумови виникнення ордену, опрацьовано структуру організації, обґрунтовано періодизацію розвитку єзуїтського шкільництва на українських землях XVII – першої половини XVIII ст.

Зважаючи на численність наукових праць, у яких тією чи іншою мірою досліджено різноманітні аспекти, пов'язані з діяльністю ордену єзуїтів, доцільно, на нашу думку, здійснити їх аналіз за групами.

У першій групі виокремлено наукові праці самих єзуїтів про історію становлення та діяльності ордену: «Monumenta Historica Societatis Jesu», «Regulae communes Societatis Jesu», «Catalogus domorum Societatis Jesu in Polonia» (перелік домів єзуїтів на території Польщі від 1564 до 1899 р.).

Друга група – історико-публіцистичні праці Г. Бемера, А. Ільїна, Є. Цеклера, Т. Гризінгера, Ж. Губера, Б. Усова, Ш. Лом'є та інших науковців.

Третя група – джерела, які регламентують педагогічну діяльність ордену, розкривають зміст освіти, містять перелік форм і методів навчання: «Ratio studiorum et institutiones scholasticae Societatis Jesu», «Конституції» І. Лойоли, підручники Е. Альвареса, Я. Гретсера, М. Дюфрене, Ж. Жувансі, П. Канізія, К. Клавія, А. Нарамовського, М. Радау, Ц. Соареса, А. Таквета, які використовували в навчальних закладах ордену.

Четверта група – це видання польських дослідників діяльності ордену єзуїтів різних періодів (Г. Коллонтай, С. Заленський, С. Віндакевич, С. Беднарський, Л. Пехнік, Я. Поплятек,

Р. Даровський, С. Обірек, Б. Лісіяк, К. Лень, К. Пуховський, Б. Натонський, Л. Гжебень).

П'яту групу становлять дослідження радянського періоду, які вирізняються негативною оцінкою діяльності ордену, що зумовлено атеїстичною пропагандою (Л. Великович, І. Григулевич, Б. Печников).

Шоста група – праці в галузі історії педагогіки, що охоплюють підручники з історії педагогіки кінця XIX – початку XX ст. (В. Гольцев, К. Шмідт, Т. Циглер, П. Монро), у яких відзначено позитивні риси єзуїтської системи освіти та вказано її недоліки, а також розвідки сучасних авторів, які розглядають окремі аспекти впливу дидактичної системи ордену єзуїтів на розвиток української педагогічної думки (Л. Артемова, С. Гончаренко, Б. Год, В. Кравець, О. Любар, С. Сисоєва, Л. Соколовська, М. Ярмаченко).

Сьома група – сучасні дослідження ордену єзуїтів, які зосереджено в історичній площині (Н. Яковенко, О. Стародуб, С. Ткач, В. Кметь), дисертаційні роботи (Т. Шевченко, С. Сєряков, А. Папазова) присвячені діяльності ордену єзуїтів на українських землях останньої третини XVI – другої половини XVII ст.

Вивчення і критичний аналіз матеріалів окреслених груп дали змогу дослідити процес становлення концептуальних основ педагогічної діяльності ордену єзуїтів у кількісних та якісних історико-педагогічних вимірах, простежити її розвиток у XVII – першій половині XVIII ст.

Відомо, що головним знярядям боротьби з ерессю в період Контрреформації став орден єзуїтів (засновник ордену І. Лойола). Це була організація з чіткою структурою і суворою дисципліною, головний девіз якої – «Все для більшої слави Божої». Шляхи реалізації своєї мети єзуїти вбачали у проповідуванні, сповіді та вихованні юнацтва. Школи були безкоштовними та доступними для учнів усіх віросповідань, тому швидко здобули популярність.

На підставі узагальнення результатів здійсненого дослідження виокремлено періоди розвитку єзуїтської освіти на території України XVII – першої половини XVIII ст. Головними чинниками створеної періодизації були шляхи поширення навчальних закладів єзуїтів і зміни у змісті та організації педагогічної діяльності ордену, детерміновані історичними подіями.

Перший період – становлення і розвиток єзуїтського шкільництва на українських землях (1600–1648 рр.). У цей час відкриваються перші школи, педагоги-єзуїти беруть активну участь у розробці та впровадженні основного освітнього документа «Ratio studiorum» (1599 р.). Характерною рисою періоду було поширення єзуїтських навчальних закладів на Волинь, Поділля, Центральну Україну (Львів, 1608; Луцьк, 1608; Кам'янець-Подільський, 1610; Фастів, 1623; Острог, 1625; Вінниця, 1630; Новгород-Сіверський, 1636; Переяслав, 1637; Бар, 1638; Ксаверів, 1647; Київ, 1647). Діяльність шкіл широко підтримувала місцева влада та магнати, які були жертводавцями ордену. Для бідних учнів при школах організовувалися бурси.

Другий період – корекція освітньої політики єзуїтів, пов'язана з подіями Національно-

визвольної війни і громадянського протистояння (1648–1686 рр.). Цей процес був неоднорідним, тому доцільно виділити такі субперіоди: 1) 1648–1660 рр. – повне або часткове закриття колегій на території, підпорядкованій козацькому війську; 2) 1661–1686 рр. – часткове поживлення єзуїтського шкільництва, особливо на західних теренах України. Саме тоді було відкрито Львівський університет (1661 р.); в Ярославській колегії впроваджували вивчення математики та обговорювали проект створення рицарської школи.

Третій період (1686–1773 рр.) – удосконалення навчальних програм, зумовлене суспільними потребами, введення в навчальний цикл нових предметів (історія, географія, математика, французька та німецька мови), розвиток освітніх закладів для навчання еліти (шляхетські колегіуми), заборона діяльності ордену єзуїтів. Після укладання «вічного миру» (1686 р.) на українських землях припиняються військові конфлікти, це дає можливість відновити колишні єзуїтські колегії та відкрити нові навчальні заклади (Самбір, 1702; Кременець, 1712; Станіслав, 1716; Житомир, 1747). Розвиток природничих та математичних наук актуалізує введення до навчальних програм відповідних предметів та створення належної матеріальної бази (фізичні кабінети, астрономічні обсерваторії тощо).

У другому розділі – **«Зміст та організація освітнього процесу в школах єзуїтів»** – охарактеризовано структуру організації навчально-виховного процесу в освітніх закладах ордену єзуїтів, досліджено методи та форми навчального процесу, проаналізовано матеріально-методичне забезпечення.

За результатами вивчення джерельної бази виокремлено компоненти структури організації навчально-виховного процесу в освітніх закладах ордену єзуїтів: цільовий, змістовий, процесуальний, результативний (рис. 1). Виявлено єдність структурних компонентів та їх взаємодію.

До цільового компонента належать мета, завдання та принципи навчання. Орден єзуїтів запровадив таку систему освіти, яка відповідала потребам часу та ґрунтувалася на християнських цінностях. Головним її завданням був розвиток усіх «Богом даних талантів». Для реалізації поставлених завдань опрацьовано і затверджено документи, що становили освітній стандарт єзуїтської системи освіти й являли собою основу змістового компонента навчального процесу. Це «Конституції» І. Лойоли та «Ratio studiorum et institutiones scholasticae Societatis Jesu».

Навчальні заклади поділялися на школи середнього та вищого рівнів.

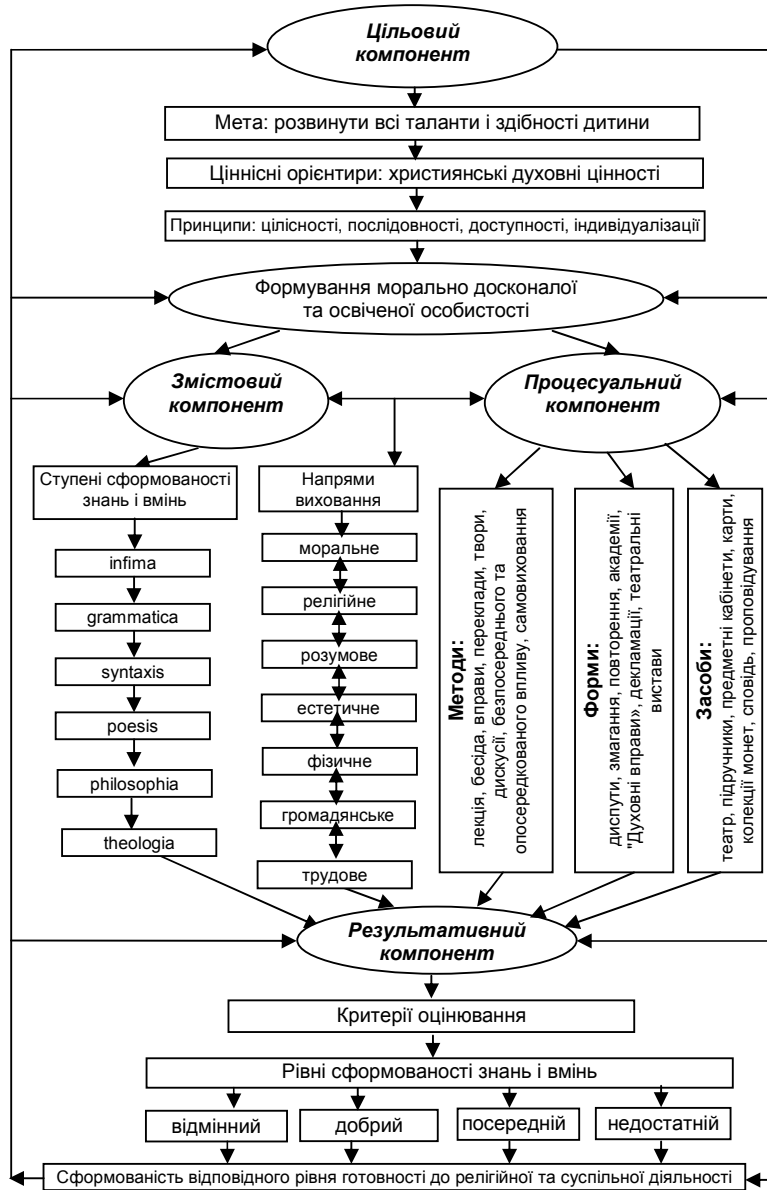

Рис. 1. Структура навчально-виховного процесу в освітніх закладах ордену єзуїтів

Аналіз джерел свідчить про те, що кожен клас мав своє завдання: інфіма – знайомство з основами латини; граматика – власне вивчення граматики; синтаксис – повне і досконале засвоєння латинської граматики; поетика – опанування стилю (взірцями слугували твори Цицерона); риторика – досконале красномовство. Навчання філософії ґрунтувалося на вченні Аристотеля і було пристосоване до місцевих звичаїв. Основою теології єзуїтів вважався томізм. Твори класичних авторів та духовних авторитетів церкви становили базу навчальної літератури бібліотек колегій.

Процесуальний компонент охоплював комплекс методів, форм та засобів навчально-виховного процесу єзуїтських освітніх закладів.

Аналіз освітніх документів дає змогу стверджувати, що головними пріоритетами підвищення ефективності системи освіти єзуїтів були: розвиток розумових здібностей під час вивчення предметів гуманітарного циклу; досконале володіння ораторським мистецтвом; перфектне вивчення класичних мов; формування безперервної системи освіти; активізація творчого начала та створення передумов для всебічного розвитку особистості, яка прагнула служити Богові.

Єзуїти використовували методи стимулювання і мотивації навчальної діяльності (диспути, повторення, декламації, академії, драматизація, змагання, нагороди); для передачі та засвоєння учнями знань, формування вмінь і навичок послуговувалися словесними (лекція – усний виклад матеріалу, який часто супроводжувався поясненням і дискусією, розповідь, бесіда, робота з підручником – опрацювання літературних творів та здобуття історичних відомостей), практичними (у молодших класах – граматичні вправи, переклади з латинської рідною мовою та навпаки, диктанти, описи; від класу синтаксису – складання власних прозових та поетичних творів) методами контролю та самоконтролю.

Результативний компонент містив оцінювання рівня сформованості навичок (поточний контроль і підсумковий – екзамен). Розподіл за класами відбувався за результатом екзамену, тобто залежав від знань, а не від віку.

Основним предметом у єзуїтських школах була латинська мова. Що стосується грецької мови, то на українських землях від другої половини XVII ст. її викладання занедбали через нерозуміння шляхтою важливості предмета та відсутність у друкарнях відповідного шрифту. У XVIII ст. запроваджується вивчення німецької та французької мов. Особливе місце у шкільній практиці на українських землях, що належали до Польської провінції ордену, посідала польська мова, яку з другої половини XVIII ст. вивчають нарівні з латиною. У школах, де навчалося чимало представників православ'я, наприклад у Луцьку та Львові, викладання в нижчих класах здійснювали рідною (руською) мовою.

Опрацювання низки джерел допомогло з'ясувати, що особливого розвитку набуло вивчення математики. У період інтенсивного розвитку природничих наук єзуїти відкривають при колегіумах математичні та фізичні музеї, астрономічні обсерваторії, вводять курси для підготовки вчителів відповідного профілю.

Необхідно зазначити, що єзуїти приділяли належну увагу методичному забезпеченню, без якого неможливо в повному обсязі реалізувати поставлені завдання, тому при колегіях організовували бібліотеки. Цей обов'язок покладався на провінціала, префектів шкіл та ректора (кожен у межах своїх повноважень). В усіх колегіях використовували аналогічні підручники.

Аналіз джерельної бази дав можливість встановити, що для навчання граматики використовували підручник Е. Альвареса, а найчастіше його «польську переробку»; грецьку мову вивчали за підручником Я. Гретсера «*Rudimenta Linguae Graecae*» та «*Institutionum linguae graecae*

Libri III»; для риторики існувало кілька підручників: «Praxis oratoria» З. Лауксіміна, «Orator extemporaneus» М. Радау, «De arte rhetorica» Ц. Соареса. Зміст підручників сформований за логічним принципом. Невід'ємною частиною риторичного курсу були твори класичних авторів, які єзуїти видавали у власних друкарнях.

Математику опановували за підручниками К. Клавія, Фр. де Халеса, А. Таквета, В. Бистровського. Історію вивчали з хронік, монет та послуговувалися посібниками Г. Турселінія, Я. Домініка, М. Дюфрене, Я. Дреуса, А. Нарамовського. Навчальні книги передбачали наявність текстових і позатекстових компонентів та виконували не лише інформаційну, але й розвивальну та виховну функції.

Встановлено, що для якісної підготовки кваліфікованих педагогічних кадрів, окрім опрацювання засад «Ratio», єзуїти використовували підручники з методики та педагогіки Т. Арента, Ж. Жувансі, С. Щанецького. Автори наголошували на важливості стислого та доступного викладу матеріалу і пристосовували його до практичних життєвих потреб.

У **третьому розділі – «Особливості організації виховного процесу в єзуїтських навчальних закладах»** – досліджено принципи, напрями і методи виховного процесу в ордені, виокремлено етапи підготовки педагогічних кадрів та особливості розвитку єзуїтської системи на сучасному етапі.

Виховна система ордену опиралася на християнські цінності.

На основі аналізу джерельної бази визначено основні етапи організації виховного процесу ордену єзуїтів: I – формування виховного ідеалу (постать Ісуса Христа); II – вивчення індивідуальних особливостей вихованців для формування дій, спрямованих на реалізацію мети; III – створення програми виховання; IV – реалізація програми виховання: 1) оволодіння знаннями, нормами і правилами поведінки; 2) формування почуттів та переконань на основі принципів цілеспрямованості, емоційності, урахування вікових та індивідуальних особливостей; 3) формування вмінь і навичок засобами релігії, участю в публічних та театральних видовищах, змаганнях між учнями; V – спонування вихованців до самостійної роботи з розвитку особистості (учнівське самоврядування, виконання «Духовних вправ»).

Для реалізації поставленої мети єзуїти використовували методи безпосереднього й опосередкованого впливу, акцентуючи увагу на самовихованні. Існувала думка, що засоби виховання мають бути спрямовані на підпорядкування індивідуальних інтересів загальним, адже це було передбачено суворою субординацією. Проте потрібно відзначити, що у навчально-виховному процесі єзуїти частково використовували й індивідуальний підхід. Одним із першочергових завдань учителя було виявлення здібностей учнів. Дисципліну в школах ордену підтримували за допомогою суперництва та широкого спектру нагород (присвоєння почесних звань, премій), а не страху перед тілесними покараннями.

Дослідження доводить, що в XVII–XVIII ст. єзуїти використовували у виховному процесі різні напрями виховання: моральне (театральні видовища, диспути на морально-філософські теми), розумове (розвиток інтелектуальної сфери та мислення), естетичне (декламації, вистави), трудове (догляд за хворими, домашня робота), фізичне (гімнастика, фехтування, їзда верхи), релігійне («Духовні вправи», молитва, сповідь), громадянське (диспути, декламації), кожен із яких доповнював та взаємодіяв один з одним. До недоліків організації виховного процесу належать відсутність ідей національного виховання, відокремлення учнів від сім'ї, елементи фанатизму.

Єзуїтська виховна система ґрунтувалася на емоційному факторі. Засобами емоційного впливу були декламації, театральні вистави (театр виконував більше виховну, ніж мистецьку роль), виконання «Духовних вправ», які належали до методів виховання та самовиховання.

Аналіз джерельної бази доводить розуміння єзуїтами принципу суб'єктного характеру виховних взаємин. Тому підготовка відповідних педагогічних кадрів набувала особливої актуальності. Завдання учителя полягало у формуванні в учнів відповідних умінь і навичок. Новаторство єзуїтів становило і те, що вони готували своїх учителів, приділяючи увагу вдосконаленню їх методичної майстерності (кандидатів у магістри направляли на два місяці до досвідченого професора для опрацювання «Ratio» та методів проведення лекцій, перевірки письмових завдань, керування класом). Для постійного вдосконалення педагогічної майстерності вчителів під керівництвом префекта або ректора проводилися конференції з обговорення актуальних питань.

Досвід минулих років творчо використовується єзуїтами в сучасних умовах. У 1982 р. вони створили Міжнародну комісію для розробки нової сучасної концепції середньої освіти. Результатом діяльності комісії стало видання документа «Характеристики єзуїтської освіти» (1986 р.), який містив фундаментальні світоглядні та методологічні принципи педагогіки єзуїтів.

Концептуальними засадами навчально-виховної діяльності ордену єзуїтів на сучасному етапі залишаються: 1) дотримання педагогічних принципів послідовності, індивідуалізації, змагальності, емоційності, самостійності; 2) орієнтація на християнські цінності; 3) особистісно орієнтований підхід у вихованні; 4) безкоштовність та доступність освіти для всіх.

Єзуїтська педагогіка передбачає встановлення факторів, що впливають на освіту; дотримання вимог до навчання (безперервність педагогічного процесу, чіткість цілей, активність, проблемне навчання, змагальність); розвиток мислення (всебічний розгляд проблеми, мотивація); оцінну діяльність (оцінка і самооцінка, які є основою мотивації та подальшого вдосконалення). Ці компоненти навчально-виховного процесу в єзуїтських освітніх закладах є динамічними і перспективними для творчого використання в процесі розбудови сучасної української системи виховання.

Проведене дослідження дає змогу зробити такі **висновки**:

1. Історико-хронологічний аналіз засвідчує, що орден єзуїтів прагнув відродити могутність католицької церкви. Засобами здійснення цієї мети єзуїти обрали проповідування, сповідь та виховання молодого покоління. Орден діяв у складних суспільно-політичних та релігійних умовах: церковної унії, військових конфліктів, поділу України на Лівобережну та Правобережну, але, незважаючи на це, дав змогу здобути освіту європейського рівня багатьом українцям.

Педагогічна діяльність ордену єзуїтів відзначається об'єктивними закономірностями історичного, суспільного, національного і культурного розвитку, специфічними особливостями шкільництва. Тому запропонована наукова періодизація генези педагогічної діяльності ордену має принципово важливе значення. Основними тенденціями першого періоду (1600–1648 рр.) є становлення та розвиток єзуїтської системи освіти, розробка освітньої доктрини та впровадження в педагогічну практику ідей, визначених у «Ratio studiorum», поширення єзуїтських навчальних закладів середнього рівня на Волинь, Поділля, Центральну Україну. Основною тенденцією другого періоду (1648–1686 рр.) була корекція освітньої політики ордену єзуїтів у зв'язку з Національно-визвольною війною під проводом Б. Хмельницького, відкриття Львівського університету; впровадження математики в навчальну програму, проект створення рицарської школи (Ярославська колегія). Основними тенденціями третього періоду (1686–1773 рр.) є зміни навчальних програм відповідно до суспільних потреб, введення нових предметів (історія, географія, математика, французька та німецька мови), розвиток нового типу навчальних закладів для формування еліти (шляхетські колегіуми).

2. Аналіз джерельної бази свідчить, що орден єзуїтів відстоював гуманістичну модель освіти, яка ґрунтувалася на християнських цінностях. Першочерговим завданням педагогічної теорії та практики єзуїтської системи освіти було виховання морально досконалої особистості. В основу освітньої концепції було покладено метод Паризького університету (поділ на класи, цілісність студій). Мета освіти – забезпечити ґрунтовні знання, розвинути ораторське мистецтво. Вона досягалася через чітке планування всього навчального процесу.

З'ясовано, що нормативним для єзуїтів був документ «Ratio studiorum».

Основним предметом навчання була латинська мова, а кожен клас передбачав володіння цим предметом у відповідному обсязі (інфіма – ази латинської мови, граматика – засвоєння граматики, синтаксис – досконале оволодіння граматикою, поетика – опанування стилю, риторика – перфектне красномовство). Вивчення класичних авторів не обмежувалося курсом латинської чи грецької мов, а було джерелом «ерудиції». Аналіз наукових праць досліджуваного періоду дає змогу стверджувати, що з розвитком природничих наук (XVIII ст.) програма з математики набуває ширшого обсягу, ніж у «Ratio», а з 1730 р. декретом XXXVI Генеральної Конгрегації до філософських студій впроваджено вивчення експериментальних наук. Поступово історія стає окремим шкільним предметом.

3. Структура єзуїтської освіти передбачала поділ на школи середнього (п'ятикласні) і вищого (п'ятикласні з курсами філософії та теології) рівнів.

Організація навчально-виховного процесу в освітніх закладах ордену єзуїтів передбачала взаємозв'язок таких компонентів: цільового, змістового, процесуального та результативного. Метою формування особистості був розвиток учнів на основі християнських духовних цінностей (із урахуванням індивідуальних особливостей та керуючись принципами послідовності, доступності, цілісності). Оскільки результат залежав передусім від мотивації, то процесуальний компонент системи був зосереджений на виробленні комплексу методів, форм та засобів, які розвивали пізнавальну діяльність і підвищували ефективність виховних впливів. Важливу роль відігравав учитель, який створював атмосферу емоційного комфорту, був для учнів «батьком, а не паном». Результативний компонент реалізувався завдяки доцільному використанню засобів контролю (поточного і підсумкового). Важлива риса єзуїтської освітньої системи – формування відповідних умінь і навичок, які були основними показниками для визначення рівнів навчальних досягнень учнів і підставою для переведення до наступного класу.

4. Аналіз методів навчання дає підстави стверджувати, що суттю дидактичної системи єзуїтів було розвивальне навчання, яке передбачало: запам'ятовування навчального матеріалу (початковий етап), розуміння навчального матеріалу, практичне застосування, творче перенесення знань (написання власних творів). Для передачі та засвоєння учнями знань і формування вмінь і навичок використовували словесні, практичні та наочні методи. До словесних належали евристичний та акроматичний, до практичних – у нижчих класах – переклади з латинської рідною мовою та навпаки, вправи, диктанти, описи; від класу синтаксису – складання власних прозових та поетичних творів, до наочних – ілюстрування, демонстрування, самостійне спостереження.

Самобутність єзуїтської освітньої системи детермінується активним використанням методів стимулювання і мотивації пізнавальної діяльності учнів (диспути, декламації, повторення, змагання між студентами, академії, шкільний театр, нагороди). Єзуїти використовували на заняттях різні форми навчальної роботи: фронтальну, групову, парну, індивідуальну.

5. Дослідження організації виховного процесу дало змогу зробити висновок, що ефективність виховних впливів ордену єзуїтів полягала в умінні враховувати такі закономірності виховного процесу: органічний зв'язок виховання із суспільними потребами, опору на позитивні якості дитини, змагальність, емоційність, діяльність та спілкування, *cura personalis* (турбота про кожного). Реалізацію виховної мети єзуїти здійснювали за такими напрямками виховання: моральним, релігійним, розумовим, громадянським, естетичним, трудовим, фізичним.

Вивчення питання дає нам змогу констатувати, що дослідження виховної системи ордену єзуїтів невід'ємне від проблеми формування кваліфікованих учителів. З огляду на це зазначаємо, що пріоритетним завданням підготовки педагогічних кадрів була орієнтація на практичне

володіння методичними навичками.

6. На основі узагальнення матеріалів дослідження виокремлено особливості освітньої політики єзуїтів, з'ясовано можливості творчого використання педагогічних ідей ордену в сучасній педагогічній теорії та практиці.

Єзуїтські навчальні заклади мали позитивний вплив на розвиток української педагогічної науки: по-перше, створили можливість отримання європейської освіти для широких верств населення; по-друге, дали зразок нової освітньої системи; по-третє, нагромадили цінні ідеї, які можна використати в сучасному педагогічному процесі (урахування індивідуальних особливостей учнів, мотивація навчання, робота з обдарованими дітьми (академії), методика навчання іноземних мов, турбота про гармонійний розвиток учнів (фізичний і духовний), безкоштовність освіти, виховання учнів власним прикладом).

Недоліками єзуїтської освітньої системи були: недостатня увага до національного виховання, зменшення виховного впливу сім'ї, закритість і консерватизм змісту освіти, плінність педагогічних кадрів.

На сучасному етапі концептуальними засадами навчально-виховної діяльності ордену єзуїтів є: 1) дотримання педагогічних принципів: цілеспрямованості навчання, послідовності, наочності, змагальності, емоційності, самостійності; 2) виховання людини, яка присвячує своє життя іншим; 3) особистісно орієнтований підхід у навчанні. Ці риси актуальні та перспективні для практичної реалізації в сучасному українському педагогічному процесі.

Виконана наукова робота не вичерпує всіх аспектів проблеми. Перспективними є теми, які стосуються порівняльної характеристики впливу діяльності релігійних об'єднань на виховні системи різних країн, закономірності духовного розвитку особистості в умовах освітнього процесу.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ ВІДОБРАЖЕНО В ТАКИХ ПУБЛІКАЦІЯХ АВТОРА:

Наукові статті у фахових виданнях

1. Навольська Г. Просвітительська діяльність ордену єзуїтів / Г. Навольська // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – Тернопіль, 2002. – №2. – С. 74–78.

2. Навольська Г. Виховна система ордену єзуїтів / Г. Навольська // Наукові записки Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя. – Серія: Психолого-педагогічні науки. – Ніжин, 2005. – № 2. – С. 151–154.

3. Навольська Г. Педагогічні аспекти діяльності ордену єзуїтів / Г. Навольська // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. – Тернопіль, 2005. – № 3. – С. 111–114.

4. Навольська Г. Освітня система ордену єзуїтів / Г. Навольська // Науковий вісник Чернівецького університету. – Чернівці, 2006. – Вип. 308 : Серія : Педагогіка та психологія. – С. 197–202.

5. Навольська Г. Система освіти ордену єзуїтів у контексті традицій епохи Просвітництва / Г. Навольська // Вісник Львівського національного університету імені Івана Франка. Серія педагогічна. – Львів, 2008. – Вип. 23. – С. 278–284.

6. Навольська Г. Підготовка педагогічних кадрів в освітній системі ордену єзуїтів / Г. Навольська // Педагогічна освіта: теорія і практика. – Кам'янець-Подільський, 2010. – Вип. 4. – С. 91–95.

Інші публікації

7. Навольська Г. Вивчення мов в освітній системі єзуїтів / Г. Навольська // Соціокультурні аспекти навчання іноземних мов : тези Міжнародної науково-практичної конференції (Тернопіль, 25–26 березня 2004 р.). – Тернопіль, 2004. – С. 157–158.

8. Навольська Г. Роль емоційного фактору в організації виховного процесу ордену єзуїтів / Г. Навольська // Наука та практика – 2007 : збірник матеріалів міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 11–15 лютого 2007 р.). – Полтава, 2007. – С. 159–160.

9. Навольська Г. Роль шкільного театру у формуванні духовності в навчальних закладах ордену єзуїтів / Г. Навольська // Українська освіта у світовому часопросторі : матеріали II Міжнародного конгресу (Київ, 25–27 жовтня 2007 р.). – К., 2007. – С. 366–368.

10. Навольська Г. Основні функції дидактичного процесу у навчальних закладах ордену єзуїтів / Г. Навольська // Научные исследования и их практическое применение. Современное состояние и пути развития'2008 : сборник научных трудов по материалам международной научно-практической конференции (Одесса, 1–15 октября 2008 г.). – Одесса, 2008. – Т. 12. Педагогика, психология и социология. – С. 59–61.

11. Навольська Г. Особливості навчання історії та географії у колегіях ордену єзуїтів / Г. Навольська // Современные проблемы и пути их решения в науке, транспорте, производстве и образовании'2009 : сборник научных трудов по материалам международной научно-практической конференции (Одесса, 21–28 декабря 2009 г.). – Одесса, 2009. – Т. 19. Педагогика, психология и социология. – С. 19–21.

АНОТАЦІЯ

Навольська Г. І. Педагогічна діяльність ордену єзуїтів в Україні (XVII – перша половина XVIII ст.) – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.01 загальна педагогіка та історія педагогіки. – Тернопільський національний педагогічний

університет імені Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2011.

У дисертації досліджено генезу педагогічної діяльності ордену єзуїтів, визначено основні періоди розвитку єзуїтського шкільництва на українських землях у XVII – першій половині XVIII ст.

На основі документа «Ratio studiorum» проаналізовано теоретичні основи педагогічної діяльності ордену єзуїтів, виявлено особливості розвитку змісту та організації навчально-виховного процесу, охарактеризовано його структуру, досліджено і систематизовано методи та форми навчання. Встановлено, що єзуїти використовували у виховному процесі впливи, які відповідали суспільним потребам і ґрунтувалися на емоційності, змагальності, індивідуальному підході до кожної дитини. З'ясовано концептуальні засади навчально-виховної діяльності в єзуїтських школах.

Ключові слова: педагогічна діяльність, орден єзуїтів, «Ratio studiorum», навчально-виховний процес, єзуїтські школи.

АННОТАЦИЯ

Навольская Г. И. Педагогическая деятельность ордена иезуитов в Украине (XVII – первая половина XVIII в.). – Рукопись.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.01 – общая педагогика и история педагогики. – Тернопольский национальный педагогический университет имени Владимира Гнатюка. – Тернополь, 2011.

Диссертация посвящена педагогической деятельности ордена иезуитов в Украине.

Период XVII – начала XVIII в. в Украине отмечен активным развитием педагогической мысли. Идеи европейского образования принёс на украинские земли орден иезуитов. Создатель организации И. Лойола определил главные направления работы: проповедничество, исповедь и воспитание юношества. Учебные заведения были общедоступные и бесплатные.

В работе определены периоды педагогической деятельности «Общества Иисуса» на территории Украины XVII – первой половины XVIII в.: I – становление и развитие иезуитских школ на украинских землях (1600–1648 гг.); II – коррекция образовательной политики иезуитов в новых исторических условиях в связи с военными действиями на украинских землях (1648–1686 гг.); III – усовершенствование учебных программ в соответствии с новыми общественными требованиями, введение в учебный цикл новых предметов (история, география, математика, французский и немецкий языки), развитие учебных заведений для обучения элиты (1687–1773 гг.).

Учебные заведения ордена иезуитов были разделены на школы среднего уровня (пятиклассные греко-латинские школы) и высшего уровня (пятиклассные греко-латинские школы с изучением курсов философии и теологии).

В диссертации проанализированы теоретические основы педагогической деятельности ордена иезуитов; определена цель образования – обеспечение основательных знаний классических языков и совершенствование ораторского искусства за счёт чёткого планирования учебного процесса. Каждый класс имел своё задание, которое было определено в документе «Ratio studiorum».

Определена структура учебно-воспитательного процесса, которая состояла из целевого, содержательного, процессуального, результативного компонентов. Установлено, что каждый из них взаимодействовал друг с другом, а вместе они составляли единое целое.

Главной учебной дисциплиной был латинский язык, который совершенствовали в каждом классе (начиная с основ языка и заканчивая знанием его в совершенстве). Начиная с XVIII в. активизируется изучение немецкого и французского языков.

Исследованы и систематизированы методы обучения, формы дидактической системы, доказана их эффективность; установлено, что иезуиты использовали воспитательные воздействия в соответствии с общественными требованиями, основанными на эмоциональности, состязательности, индивидуальном подходе к каждому ребёнку. Для передачи и усвоения учащимися знаний и формирования умений и навыков использовали словесные, практические и наглядные методы. Работа с учебником базировалась на анализе литературных произведений и получении из них исторических сведений – «эрудиции». В зависимости от класса, литературное произведение анализировалось с точки зрения грамматики, стилистики, поэтики.

Изучение вопроса позволило констатировать, что иезуиты заботились о материально-методическом обеспечении своих учебных заведений и развитии библиотечных фондов. Кроме учебников, они использовали сочинения классических авторов, которые издавали в собственных типографиях.

Установлено, что воспитательный процесс в иезуитских школах ориентировался на христианские ценности. Члены «Societatis Jesu» сформировали воспитательный идеал – образ Иисуса Христа и старались научить своих питомцев постоянному совершенствованию, используя эффективные методы обучения. Исследование доказывает, что в XVII–XVIII вв. иезуиты использовали в воспитательном процессе различные направления воспитания: нравственное, умственное, эстетическое, трудовое, физическое, религиозное, гражданское, каждое из которых дополняло и взаимодействовало друг с другом. Среди недостатков организации воспитательного процесса отмечены отсутствие идей национального воспитания, элементы фанатизма.

Новаторство иезуитов заключалось в том, что они готовили своих учителей с учетом особенностей современной им методики.

Концептуальными основами учебно-воспитательной деятельности ордена иезуитов были и на современном этапе остаются педагогические принципы последовательности,

індивідуалізації, состязательності, емоціональності, самостоятелності, воспитання человека гуманістическої напрямленості, котрий посвящає свою життя другим людям.

Ети черти являються актуальними і перспективними для их практического воплощення в сучасному українському педагогіческому процесі.

Ключевые слова: педагогіческа діяльність, орден іезуїтів, «Ratio studiorum», учебно-воспитательний процес, іезуїтські школи.

ANNOTATION

Navolska H. I. The Pedagogical Activity of the Order of Jesuits in Ukraine (XVII – the 1st half of XVIII centuries). – Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Pedagogics, speciality 13.00.01 – general pedagogics and the history of pedagogics. – Volodymyr Hnatiuk Ternopil National Pedagogical University. – Ternopil, 2011.

The thesis is devoted to the study of pedagogical activity of the Order of Jesuits in Ukraine.

In given research the theoretical basis of the pedagogical activity of the Order of Jesuits is analysed on the ground of «Ratio studiorum». The regularities of the content development of the educational process organization are determined and the structure of this process in characterised. The methods and forms of Jesuits' didactics system are outlined and systemized, their novelty and effectiveness are proved. It has been singled out that Jesuits used educative approaches, which met the social needs and were grounded on the principles of emotionality, competitiveness and individual approach to each child.

The conceptual foundations of the teaching-educative activity of the order of Jesuits is under consideration.

Key words: pedagogical activity, the Order of Jesuits, «Ratio studiorum», educative process, Jesuit schools.

Підписано до друку 10.05.2011 р.
Формат 60x90/16. Гарнітура Times New Roman.
Папір друк. Умов. друк. арк. 0,9.
Умовн. фарб. відб. 1,0. Друк RESO.
Наклад 100 прим. Зам. № 26

Редакційно-видавничий відділ
Тернопільського національного педагогічного університету
імені Володимира Гнатюка
вул. М. Кривоноса, 2, м. Тернопіль, 46027